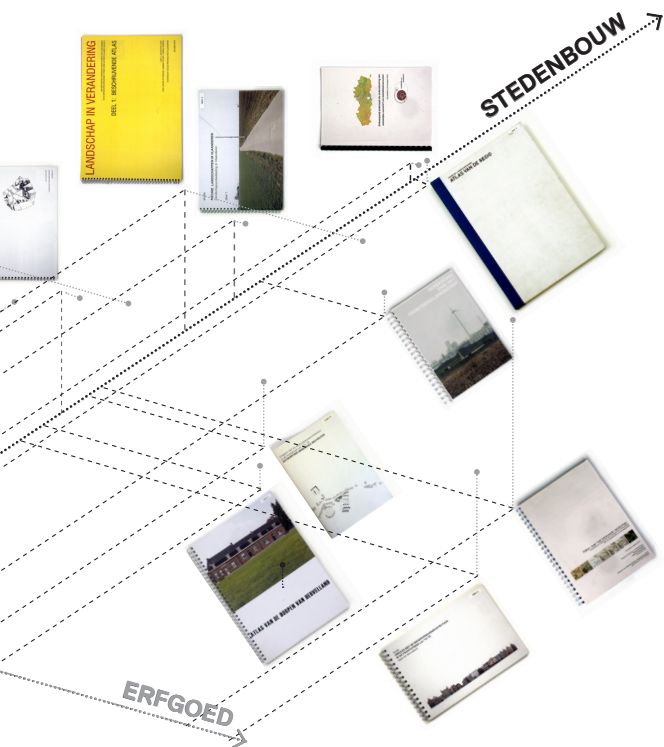

Labo S 2004-2011: SEMINARS **STEDENBOUWKUNDIG** **ONDERZOEK EN BELEID**

SEMINAR 2: 9 november 2012, Gent, België

“LANDSCHAP als integrerend kader ”

Een initiatief van Labo S, Universiteit Gent
met Provincie West-Vlaanderen

Labo S 2004-2011: SEMINARS **STEDENBOUWKUNDIG** **ONDERZOEK EN BELEID**

Introductie 3

Terugkoppeling seminar 1 (P) 4

Programma seminar 2 (L) 6

Deelnemers 14

INTRODUCTIE

*Hoe kan onderzoek worden ingeschakeld in het stedenbouwbeleid?
Welke bestuurlijke relaties kunnen worden gelegd tussen onroerend erfgoed,
landschap en stedenbouw?
Hoe kunnen we stedenbouwkundig omgaan met de verstedelijking in gevoelige
contexten waar onroerend erfgoed of landschapselementen worden
bedreigd?
Kan ontwerpend onderzoek hierin een rol vervullen?*

Labo S, de onderzoekscel voor stedenbouw aan de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw van de Universiteit Gent, deed in de afgelopen jaren onderzoek waarin **landschap centraal** stond.

Van 2004 tot 2011 werden een veertiental onderzoeksopdrachten uitgevoerd in opdracht van provincie- en gemeentebesturen en van de Vlaamse overheid. Het actierein en toepassingsgebied van dat onderzoek met bijzondere aandacht voor onroerend erfgoed en met landschap als integrerend kader, betreft voorstedelijke omgevingen maar vooral ook het buitengebied dat onder druk staat van de verstedelijkingsdynamiek. Inzake methodologie, beleidsondersteuning en bestuur is de overheid op verschillende schaalniveaus vragende partij. De meeste onderzoeksopdrachten aan Labo S vroegen naar een creatieve input vanuit 'research and development' voor de productie en toepassing van nieuwe kennis. Bestaande uit analyse, ontwerpend onderzoek en ontwikkeling van instrumentarium, exploreert dat onderzoek de mogelijkheden voor hun onderlinge wisselwerking en hun inzet in een reëel actieveld.

Om het eigen onderzoek te evalueren, meer algemeen inzetbaar te maken en op een toegankelijke manier beschikbaar te stellen voor onderzoekers, besturen en lokale actoren, werkt Labo S aan **een boek over onderzoek**. De publicatie is bedoeld als een becommentarieerd overzicht van de projecten dat het geleverd onderzoek kritisch bekijkt, bespreekt aan de hand van voorbeelden uit de onderzoeksrapporten en in een bredere context plaatst.

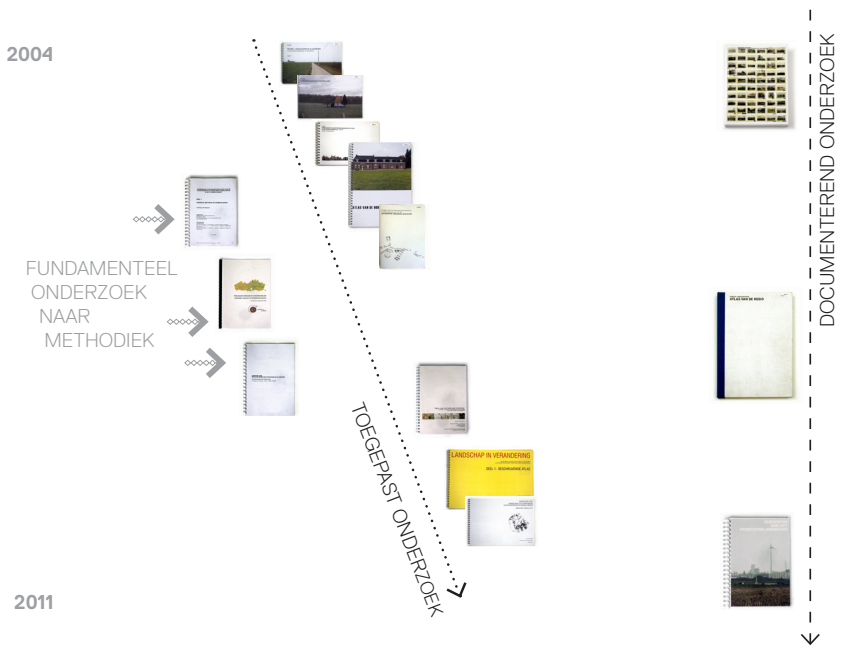
Om het boek vorm en inhoud te geven en te toetsen aan een kritisch publiek worden twee seminars georganiseerd. Deze dienen als platform waar een breder publiek van professionelen, lokale actoren, bestuurders en experts de studies bediscussieert vanuit de vraagstelling naar de positionering en de overdraagbaarheid van dit soort onderzoek binnen een breder stedenbouwkundig en ontwerpend discours. Met dat opzet stelt Labo S twee seminars voor met perspectieven die elkaar aanvullen:

toegepast onderzoek als reflexief PROCES op 19 september 2012

en

LANDSCHAP als integrerend kader op 09 november 2012.

TERUGKOPPELING NAAR SEMINAR 1

De eerste sessie **P1: Opdrachtformulering** kent een procedurele insteek en focust op de mis-match tussen de vraag van de opdrachtgever en het antwoord van de onderzoeker. Een aantal knelpunten in de verhouding tussen opdrachtgever en onderzoeker, hun afzonderlijke verantwoordelijkheden en hun onderlinge communicatie, komen naar boven:

opdrachtgever: *Als opdrachtgever zit je met een bepaalde nood en je wilt een resultaat, maar je weet eigenlijk nog niet zo goed wat het project eigenlijk is. Terwijl de opdrachtoomschrijving verwacht dat je niet alleen de nood omschrijft, maar ook al een stuk het project definieert.*

chair: *Wanneer je een onderzoek bestelt met een beslist beeld in je hoofd van wat je verwacht, dan ben je als opdrachtgever fout.*

respondent: *Als overheid of opdrachtgever besteedt je creativiteit uit, maar je blijft wel verantwoordelijke voor de strategie en de uiteindelijke uitvoerbaarheid van een product. Goed project-leiderschap, projectbegeleiding, communicatie met de bevolking en de verschillende politieke niveaus is een enorme missing link in de tot op vandaag uitgevoerde studies.*

In de tweede sessie **P2: Communicatiemedia** vormt de kaart het centrale discussiethema. Hoewel de kaart het enige medium is dat in staat is een landschap in één beeld te vatten, werken kaarten op een schaal die niet te communiceren is en slechts door een beperkt groepje intimi begrepen wordt.

lecturer: *De vraag die zich bij het maken van kaarten stelt is: met wie communiceer je en in welk stadium? Een laboratorium zoals labo S heeft net de kans om daarmee te experimenteren. In de praktijk daarentegen, moet je gewoon besturen overtuigen.*

lecturer: *Er is een belangrijk onderscheid tussen de kaart als communicatiemiddel en de kaart als onderzoeksmiddel om het landschap te begrijpen.*

In de derde sessie **P3: Samenwerking** als proces worden twee processen onder de loep gelicht: enerzijds de samenwerking tussen de provincie West-Vlaanderen, labo S en andere actoren; en anderzijds de zoektocht van de provincie naar methodieken bij het opstellen van ruimtelijke visies. In de zoektocht naar methodes kan de samenwerking met labo S als relatief succesvol gezien worden, maar de doorwerking van visies naar het terrein lukt vooralsnog enkel met studie bureaus (cfr. Het wederopbouwvraagstuk in de Westhoek i.s.m. MAAT-architecten).

opdrachtgever: *Er zijn twee discussies omtrent de processen. Enerzijds de manier waarop de provincie en labo S hebben samengewerkt, en anderzijds de zoektocht bij het ontwikkelen van methodes voor het opstellen van ruimtelijke visies. In de zoektocht naar methodes heeft labo S ons heel goed geholpen, maar de doorwerking van de visie naar de actie op het terrein lukt vooralsnog alleen maar met studie bureaus.*

respondent: *Als je op regionaal niveau een project wil realiseren, heb je nood aan een structuur die het mandaat krijgt om tegen de verschillende actoren te zeggen wat hun taak is en dat ze ervoor moeten zorgen dat het gerealiseerd wordt.*

Ten slotte wordt in de laatste sessie **P4: nieuwe vormen van samenwerking** de nadruk gelegd op de vraagstelling van de samenwerking tussen onderzoek en beleid, eerder dan op de specifieke beleidskwesties die in de studies aan bod komen. Het uitgangspunt is de driehoek beleid-onderzoek-praktijk. Het voorstel wordt gedaan om onderzoek niet als de hoek van de driehoek in te zetten, maar eerder dat onderzoek en kennisontwikkeling centraal geplaatst worden als onderdeel van de taken en competenties van zowel het beleid, de universiteiten als de studiebureaus. In een praktijkgericht veld als de ruimtelijke planning en de stedenbouw is er een kennisontwikkeling in de praktijk zelf, en onderzoek behoort ook tot één van de taken van het beleid. De stelling is dat we te veel naast elkaar aan kennisontwikkeling bezig zijn, en op zoek moeten naar modellen om collectief te leren.

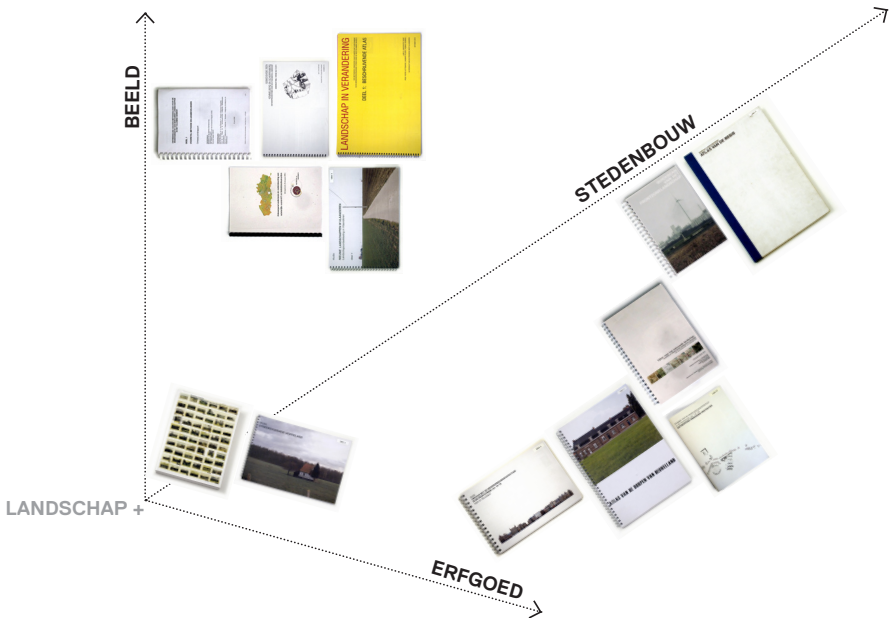
***opdrachtgever:** De steunpunten zijn een samenwerking tussen de Vlaamse overheid en de hogescholen en universiteiten, waar voor alle partijen voordelen aan verbonden zijn. Er zijn 2 fases: in de eerste fase kunnen ook private partners zitten, in de tweede fase niet meer. Je bepaalt als opdrachtgever welke expertise je wilt en je krijgt een aantal voorstellen van mensen die daarop verschillende jaren willen werken. De onderzoeksvraag is niet helemaal op voorhand bepaald. Het voordeel voor de universiteiten en hogescholen is dat je zeker bent van een budget. Voor de besturen is het voordeel een zekerheid op een continuïteit van expertise en dat je verschillende expertises hebt (zowel universiteiten als private studiebureaus) die voor een langere tijd met elkaar samenwerken en kennis uitwisselen, en die je in een later stadium opnieuw kan inzetten als het bijvoorbeeld gaat over de uitwerking op kleinere schaal. De meeste onderzoeksprojecten zijn bovendien op zoek naar casestudies, waardoor een koppeling aan lokaal beleid kan gemaakt worden.*

***chair:** Uiteindelijk gaat onderzoek ook over hoeveel middelen daar maatschappelijk voor vrijgemaakt worden. Als je die middelen wilt, dan moet je ook effectief demonstreren dat je die meerwaarde produceert. Het gaat dan over toegepast onderzoek waarbij je samen effectief zegt wat de sleutelkwesties zijn, waarom dat op het beleid zou moeten wegen en waarom je een inspanning zou moeten bundellen. Waar we effectief nood aan hebben zijn demonstraties van coproducties tussen het beste van het onderzoek, zeer goed opdrachtgeverschap, een goed georganiseerde projectstructuur en een verstandige reflectie over hoe dat in elkaar zit en een verlichte bestuurlijke doorzettingsmacht die voor een stuk ontstaat op het moment dat je duidelijk stelt "hier is een voorstel en het is kiezen of delen. Ofwel doen we het ofwel doen we het niet."*

SEMINAR 2: LANDSCHAP als integrerend kader (L)

Op 9 november 2012 biedt het perspectief vanuit **LANDSCHAP als integrerend kader** een focus op de inhoudelijke verwevenheid tussen de studies.

Het integrerend kader dat het landschap betekent voor probleemstellingen die stedenbouw, ontwerp, erfgoed en beeldvorming op elkaar betrekken wordt nader bekeken.

Sinds de uitvoering van de studie 'Recollecting landscapes', die aan de hand van fotografie het landschap documenteerde, neemt de analyse van het bebouwde landschap een centrale plaats in binnen de onderzoeksopdrachten van Labo S. Daarbij wordt de stedenbouwkundige en ontwerpmatige expertise van Labo S ingezet voor onderzoek naar landschap. Een expertise die voornamelijk van belang is om het landschap op een integrerende manier te lezen, als een plaats waar verschillende belangen bijeen komen en op elkaar afgesteld dienen te worden. Omwille van de toenemende aandacht voor het landschappelijk en bouwkundig patrimonium enerzijds en de zich uitbreidende verstedelijking anderzijds, zijn vraagstellingen rond erfgoed een bijkomend onderzoeksveld van labo S. Hierbij wordt een op zich niet ruimtelijke problematiek zoals het omgaan met erfgoed in een stedenbouwkundig, ontwerpmatig denken geïntegreerd. Het beeld als middel ter representatie, analyse en interpretatie van veranderingsprocessen en belevingspatronen in het bebouwde landschap, vormt een derde as naast stedenbouw en erfgoed, waarrond de opdrachten zich situeren.

PROGRAMMA SEMINAR 2:

“LANDSCHAP als integrerend kader ” (L)

09.00 – 09.30: Onthaal

09.30 – 10.00: **Introductie**

Overzicht van studies en terugkoppeling naar seminar 1
Pieter Uyttenhove en Luce Beeckmans (Labo S, UGent)

10.00 – 11.30 Sessie L1: **ERFGOED EN STEDENBOUW**

Chair: Els Hofkens (RWO Afdelingshoofd Beleidsgericht Onderzoek)

Paper: *Erfgoed, stedenbouw en landschap*

Pieter Uyttenhove (Verantwoordelijke Labo S, UGent)

Paper: *'Toepassing van de waardenmethodiek op verschillende schaalniveaus'*

Dagmar Pelger, Sam Lanckriet (Labo S UGent)

Studies Labo S:

'Kijken naar het bebouwde landschap: afbakening van erfgoedensembles'

Daan De Vree (Labo S, UGent)

'WO1 erfgoed en ruimtelijke dynamiek'

Elke Durnez (student UGent)

Discussie

11.30 – 12.00 Pauze

12.00 – 13.30 Sessie L3: **STEDENBOUW EN ONTWERP**

Chair: Bert Gellynck (bureau 1010)

Paper: *Ontwerpend onderzoek binnen beleidsopdrachten*

David Peleman (Doctorandus vakgroep architectuur & stedenbouw, UGent)

Studies Labo S:

'Steunpunt Ruimte en Wonen. WP9: Ontwerpend onderzoek als ondersteuning van ruimtelijke scenario's en beleidsinstrumenten'

Daan De Vree (Labo S, UGent)

'Landschap in Verandering: Gebiedsvisie Kemmelberg en Scherpenberg'

Dagmar Pelger (Labo S, UGent)

Discussie

13.30 – 14.30 Lunch in het STAM Café

14.30 – 16.00 Sessie L2: **LANDSCHAP EN BEELD**

Chair: Pieter Uyttenhove (Verantwoordelijke Labo S, UGent)

Paper: *Landschap, beeld en ontwerp*

Bruno Notteboom (Postdoctorandus vakgroep architectuur & stedenbouw, UGent)

Studies Labo S:

'Recollecting Landscapes'

Bruno Notteboom

'Streekeigenheid Hoppeland'

David Peleman (Doctorandus vakgroep architectuur & stedenbouw, UGent)

Discussie

16.00 – 16.30 Pauze

16.30 – 17.30 Sessie L4: **NIEUWE ONDERZOEKSLIJNEN**

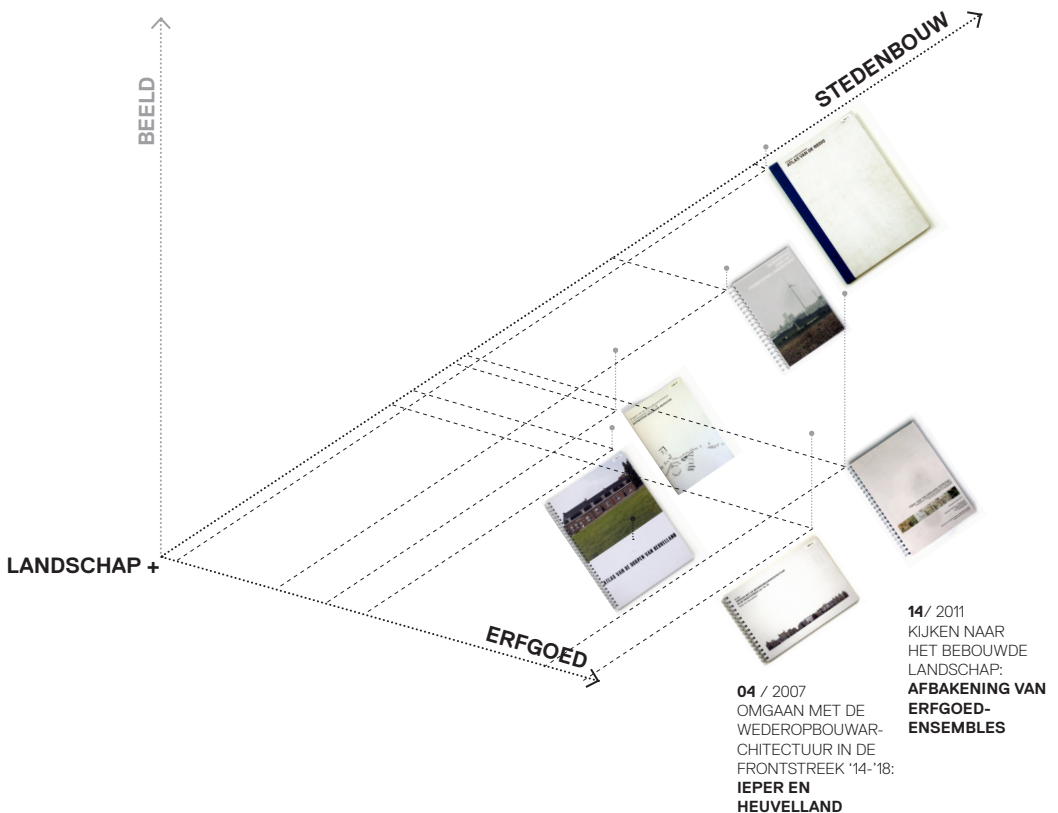
Chair: Michiel Dehaene (Vakgroep architectuur en stedenbouw, UGent)

Discussie

Sessie L1: ERFGOED EN STEDENBOUW

Inzet: Hoewel onroerend erfgoed momenteel onder druk komt van een aantal ruimtelijke (verstedelijking)processen, staan erfgoed en stedenbouw veelal met de rug naar elkaar toe gekeerd. De studies van labo S zijn een zoektocht naar nieuwe instrumenten om erfgoed op te nemen in een stedenbouwkundig instrumentarium, waarbij het erfgoed uit het isolement van het contextloze object wordt gehaald om het te bekijken in een hedendaagse stedelijke, verstedelijkende of rurale omgeving. De ontwikkeling van de waardenmethodiek biedt de mogelijkheid om deze begrippen dichter op mekaar te betrekken. Zo biedt het begrip 'locuswaarde', die de nadruk legt op de ruimtelijke verankering van een plek binnen haar omgeving, een vernieuwende blik op de link tussen stedenbouw en erfgoed.

Studies Labo S:

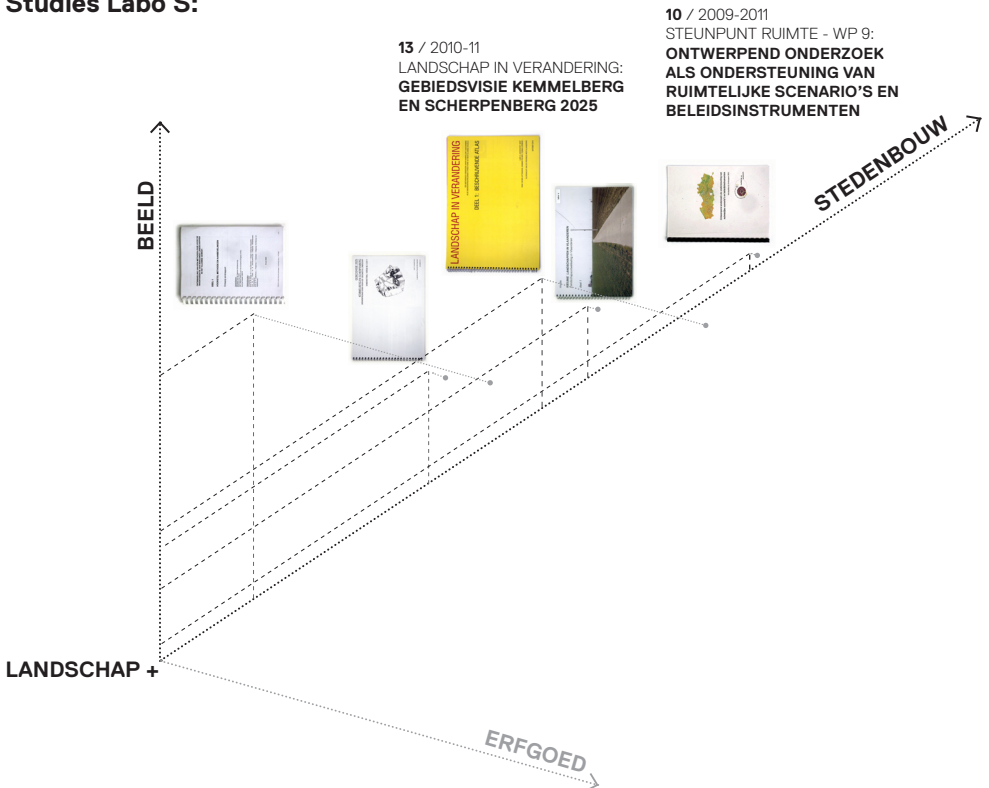
Mogelijke vragen:

- *Op welke manier kan onroerend erfgoed het stedenbouwkundig denken beïnvloeden?*
- *Hoe kan het bebouwde landschap als dynamisch gegeven tegelijkertijd gesteund en beschermd worden?*
- *Behoud door bevriezen versus behoud door ontwikkelen?*

Sessie L2: **STEDENBOUW EN ONTWERP**

Inzet: In haar studies wendt labo S het ontwerpen als een (onderzoeks)methode in de stedenbouw aan. Vanuit de stedenbouwkundige expertise van Labo S zijn een reeks studies ontstaan, die de schaal van het stadsontwerp overschrijden en zich bewegen op de grens tussen stedenbouwkundig ontwerp en landschapsontwikkeling: Nieuwe Landschappen in Vlaanderen, Streekeigenheid Hoppeland, de bijdrage aan het Steunpunt Ruimte. In dat spanningsveld tussen stedenbouw en landschap werd door Labo S een schaal- en sectoroverschrijdende ruimtelijke aanpak ontwikkeld, die het ontwerpen op het bebouwde landschap op zelfde hoogte plaatst als de planning en ontwikkeling van de stad.

Studies Labo S:

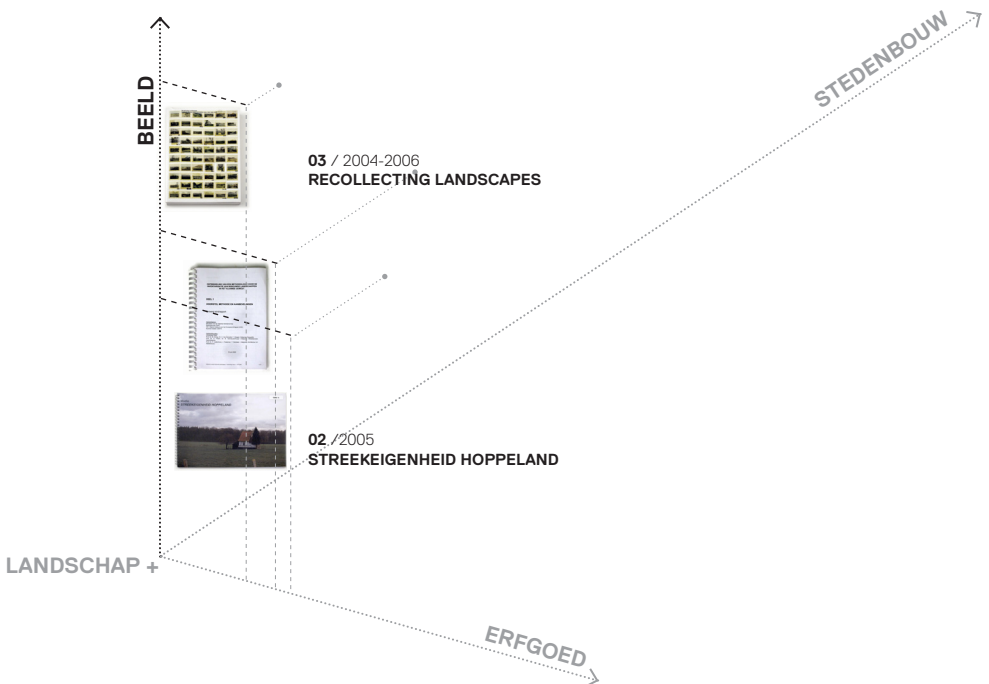
Mogelijke vragen:

- Wat zijn de instrumenten waarmee men op het landschap kan ontwerpen en hoe verschillen die van het (traditionele) stedenbouwkundig ontwerp? Hoe, of via welke traditie, zoekt dit landschappelijk ontwerp van Labo S aansluiting bij de stedenbouw?
- Hoe kan het ontwerp als exploratief instrument (ontwerpend onderzoek) in beleidsvoorbereidend onderzoek ingezet en geïntegreerd worden?
- Hoe ontwerp inzetten dat niet als een afgewerkt product werkt, maar als procesproduct dat in verschillende stappen (cfr. de uitvoering van beleid) kan ingezet of uitgevoerd worden?
- Hoe omgaan met ecologie als een nieuwe randvoorwaarde voor ontwerp?

Sessie L3: LANDSCHAP EN BEELD

Inzet: In de ruimtelijke ordening wordt het landschap en haar belevingswaarde veelal achterwege gelaten. In haar studies heeft Labo S het begrip 'landschap' opnieuw binnengebracht in de stedenbouw, waarbij het landschap op een narratieve manier benaderd wordt. Vanuit de positie van de gebruiker wordt landschap als beeld en perspectivisch orderingsprincipe bekeken. Zo werden in de studie 'Recollecting landscapes' dezelfde landschappelijke perspectieven gefotografeerd met een tussentijd van telkens 30 tot 40 jaar, waarbij door de koppeling van beeld aan ruimte en tijd, de gelaagdheid van het landschap naar boven komt. Het landschappelijk beeld is een fundamentele bron om de uitdagingen en de integrerende werking van het landschap te begrijpen en ook aan te wenden in de stedenbouw.

Studies Labo S:

Mogelijke vragen:

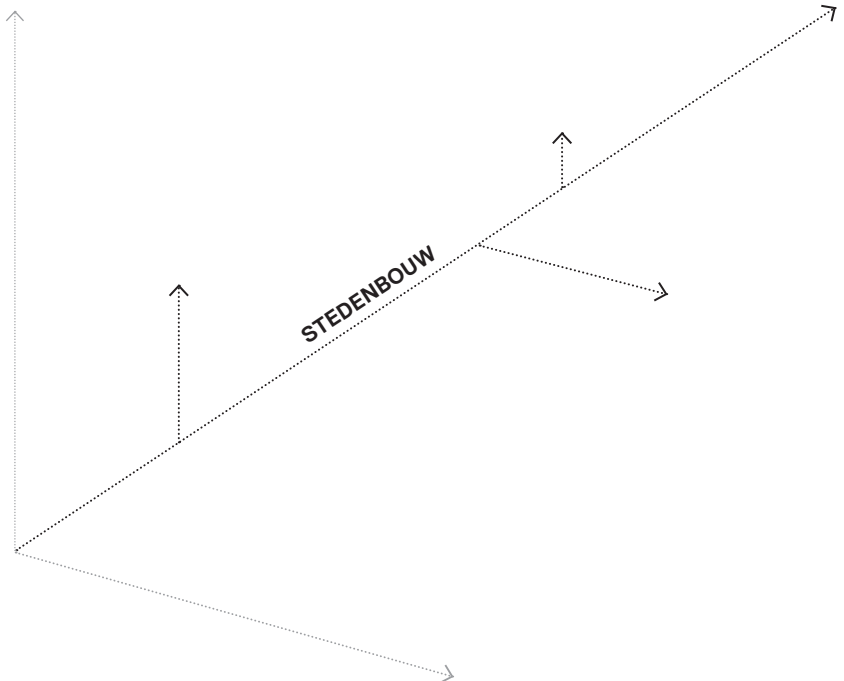
- De relatie tussen beeld en ontwerp van visualisering (het in beeld brengen) naar visievorming (het projecteren van nieuwe beelden)?
- Wat kan een onderscheid tussen scenografisch en authentiek beeld in landschappelijke analyse en ontwerp opleveren?

Sessie L4: NIEUWE ONDERZOEKSLIJNEN

Inzet: Dit laatste blok wil de blik richten op de toekomst, en de vraag stellen hoe de stedenbouw vanuit haar discipline op grote maatschappelijke uitdagingen kan inspelen.

Mogelijke vragen:

- In hoeverre is het onderzoek exhaustief geweest, of is er nog verdere uitdieping mogelijk?
- Leidt het geheel van het onderzoek van de afgelopen jaren rechtstreeks tot nieuw onderzoek dat er op verder bouwt?
- Hoe zit het met het evenwicht tussen theorie en toepassing? In welke richting moet verder worden gewerkt?
- Hoe kan de stedenbouw vanuit haar discipline op grote maatschappelijke uitdagingen (ecologische draagkracht, duurzaamheid, etc.) inspelen?
- Kan het thema infrastructuur + landschap nieuwe deuren openen?
- Kunnen de thema's ecologie en natuur, die al in verschillende opdrachten aan bod kwamen maar waar het binnen de stedenbouwkundige discipline aan de nodige expertise ontbreekt, voeding geven aan nieuwe onderzoekslijnen? Op welke manier manifesteert dit thema zich binnen een stedenbouwkundige onderzoeksceel?
- In hoeverre moeten (nieuwe) onderzoekslijnen zich richten op de aanbodzijde van de financieringsmiddelen? Of moet een universitaire onderzoeksceel eerder uitgaan van de eigen agenda en in functie daarvan op zoek gaan naar financieringsmogelijkheden?

DEELNEMERS

Inge Appermont, RWO, Onroerend erfgoed
Marlies Fret, RWO Onroerend Erfgoed
Hans Mestdagh, RWO Onroerend Erfgoed
Stijn Vanderheiden, RWO Ruimtelijke Planning
Hans Leinfelder, RWO Afdelingshoofd Juridische en Beleidsontwikkeling
Els Hofkens, RWO Afdelingshoofd Beleidsgericht Onderzoek
Kaat Smets, RWO West-Vlaanderen
Tom Verhofstadt, Monumenten en landschappen, Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Sven Claessens, Stad Gent, Dienst stedenbouw en ruimtelijke planning
Ann Coussement, Stad Gent, Dienst stedenbouw en ruimtelijke planning
Raf Mandervelt, Stad Gent, Dienst stedenbouw en ruimtelijke planning
Karel Vanackere, AGSO
Georges Allaert, AMRP
Luuk Boelens, AMRP
Veerle Van Eetvelde, Vakgroep geografie UGent
Sylvie Van Damme, HOGENT Landschapsplanning en -ontwikkeling
Sarah Martens, PHL Afdeling architectuur
Oswald Devisch, PHL Afdeling architectuur
Andreas Wesener, ILS Institut für Landes- und Stadtentwicklungsforschung
Pieter van Wesemael, TU Eindhoven, Architectural Urban Design and Engineering
Vincent Bassez, CAUE du Nord
Clément Terrier, CAUE du Nord
Wilfried Vandeghinste, LEIEDAL
Bert Gellynck (Vakgroep architectuur en stedenbouw UGent)
Elke Durnez, student UGent
Jeroen Geurst, Geurst & Schulze architecten
Geert Eggermont
Davy Ceunen, Creosum
Marthe Moris, Creosum

PROVINCIE WEST-VLAANDEREN:

Filip Boury, Gebiedsgerichte ontwikkeling
Dirk Cuvelier, Gebiedsgerichte ontwikkeling
Bern Paret, Gebiedsgerichte ontwikkeling
Liesbeth Van den Bussche, Gebiedsgerichte ontwikkeling
Tom De Visschere, Ruimtelijke planning
Dries Vanbellegheem, Ruimtelijke planning
Bertier Wouter, coördinator Leader Westhoek
Karl Catteeuw, Externe Relaties, Europese Programma's en Gebiedsgerichte Werking

LABO S MEDEWERKERS:

Pieter Uyttenhove (verantwoordelijke)

Michiel Dehaene (verantwoordelijke)

Luce Beeckmans (coördinator)

Thomas Catrysse

Daan De Vree

Simon De Wapenaere

Sam Lanckriet

Bruno Notteboom

David Peleman

Dagmar Pelger

Wouter Van Akker

LOCATIE

STAM StadsMuseum Gent
zaal Hert van Maria
Bijlokesite, Godshuizenlaan 2, B-9000 Gent
www.stamgent.be

ORGANISATIE

Labo S in samenwerking met Provincie West-Vlaanderen
initiatief: Pieter Uyttenhove (Labo S), Filip Boury (Provincie West-Vlaanderen)
coördinatie: Dagmar Pelger (Labo S), Luce Beeckmans (Labo S)
assistentie: Sam Lanckriet (Labo S)

Union européenne - Fonds Européen de Développement Régional

*Interreg efface les frontières
Interreg doet grenzen vervaagen*

Provincie West-Vlaanderen

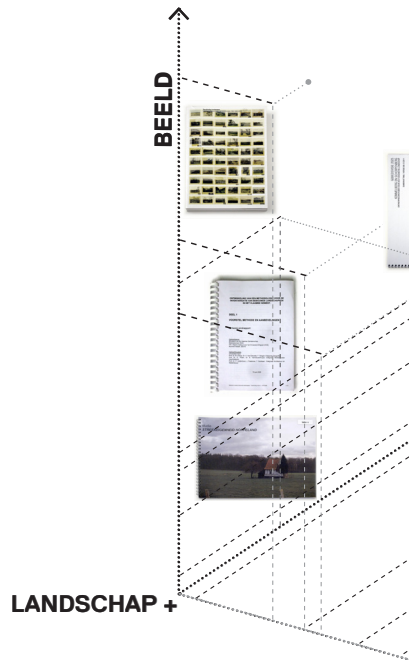
PROVINCIE
West-Vlaanderen
Door mensen gedreven

Architectuur
Surhan plannings

Europese Unie - Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

CONTACT

Labo S
Vakgroep Architectuur & Stedenbouw
Faculteit Ingenieurswetenschappen en Architectuur
Universiteit Gent
Jozef Plateastraat 22, 9000 Gent
T: 0032 9 264 37 23
E: sam.lanckriet@ugent.be, dagmar.pelger@ugent.be

www.architectuur.ugent.be/laboseminars